

Posudek oponenta diplomové práce

Bc. Jan Chalupník

Spiritualita v tvorbě Viktora Pelevina a Borise Grebenščikova (Spirituality in the works of Viktor Pelevin and Boris Grebenshchikov)

Jan Chalupník si jako cíl své práce vytkl „zmapovat prvky náboženství a mytologie, obsažené v díle dvou současných ruských autorů Borise Grebenščikova a Viktora Pelevina“ (s. 7). Zaměřil se podle svých slov „především na buddhismus a mezopotámskou mytologii. Ačkoli autoři pracují se stejnou látkou, liší se u nich samotný způsob jejího užívání a především výsledná interpretace v rámci konkrétního díla“ (tamtéž). Samotný výběr tématu u tak rozdílných autorů, jakým je na jedné straně Pelevin, ikonický představitel současné ruské literatury, na straně druhé autor písňových textů, hudebník Grebenščikov, stojí za pozornost, budí však i určité rozpaky. Pochyby může vyvolat již i formulace, že díla obou umělců jsou podávána z pohledu toho, jak jsou „inspirována náboženstvím či mytologií“.

K vymezení tématu Jan Chalupník píše: „K volbě právě dvou výše zmíněných autorů vedl fakt, že Viktor Pelevin a Boris Grebenščikov užívají ve svých dílech totožné motivy a rovněž na sebe v rámci své tvorby odkazují“ (s. 7). Autor práce deklaruje, že chce sledovat především „reflexe buddhismu“ a „mytologie současnosti“. Jak ale sám přiznává již v úvodu, i obsah práce je nakonec pojat širěji: „Tématem bude zejména buddhismus, okrajově také hinduismus a taoismus na jedné straně, na straně druhé pak mýty spojené s Babylonem, vycházející jednak ze starozákonního podání a sumersko-akkadské mytologie a jednak z náboženského směru rastafariánství“ (tamtéž). Podotkněme, že v názvu závěrečné práce je vymezení ještě širší. Jelikož je zřejmé, že autor rozvržením své práce překračuje do oblasti religionistiky, mytologie a hudební vědy, zatímco literární vědy se jeho výkon až tak dalece netýká, náležitá oponentura by měla být pořízena znalci těchto vědních oborů. Nemohu tedy ze stejných důvodů relevantně posoudit ani výběr sekundární literatury (Viktorie Lysenko: *Ранний буддизм: религия и философия*, Alan Watts: *Cesta Zen*, John Snelling: *Buddhismus*, Reginald Blyth: *Zlatý věk zenu*, Henrietta McCallová: *Mezopotámské mýty*, kolektivní monografie *Mýty staré Mezopotámie: sumerská, akkadská a chetitská literatura na klínopisných tabulkách ad.*); definici mýtu založenou na hesle z encyklopedie Britannica však pokládám – již vzhledem k významu mytologického myšlení v umění posledního století – za nedostatečnou. V dalším se v posudku zaměřím na aspekty kompoziční, obecně metodologické, stylistické a formální.

Práce je rozdělena do několika částí, které jsou přehledně členěny a solidně vzájemně provázány. První, úvodní, kapitola práce je především biografická; je psána tradičně, opírá se o běžně známou faktografii ze života obou umělců a pokouší se mapovat jejich širší umělecké i organizační aktivity včetně občanských postojů (tj. nejen ty oblasti, které jsou vytčeny jako ústřední téma práce); zaobírá se také tím, jak každý z tvůrců odkazuje na dílo či názory toho druhého. Hlavní pozornost následujících kapitol je přes deklarovanou komparaci děl obou autorů věnována zejména Pelevinovým známým románům z 90. let 20. století *Čapajev a Prázdnota* (zejména na tento text budou cílit mé další poznámky) a *Generation P*. V závěrečné kapitole „Babylon Borise Grebensčikova“ jsou analyzovány písně, jak píše Jan Chalupník ne zcela přesně „vydané během posledního desetiletí“; tato kapitola působí trochu jako apendix. Po formální a jazykové stránce má práce jen drobné nedostatky, vytknout by bylo možné určité stylistické vady, občasné překlepy a nepatrné nedostatky ve formální úpravě.

Přesto práce vyvolává některé – z mého pohledu zásadní – otázky a pochybnosti, které poslouží jako podněty pro obhajobu:

1. Práce pomíjí, jaké nesnáze působí srovnání tak rozdílných uměleckých forem, jaké představují moderní román a písňové texty, kdy na jedné straně stojí narativní struktura, na straně druhé text při své realizaci doprovázený hudbou, založený na náznaku, ale i takových kvalitách, jako je rytmus, melodie. Ačkoli tedy, jak říká Jan Chalupník, oba umělci „pracují se stejnou látkou“ a dochází u nich k „ideové shodě“ (sic), lze komparaci založit takto až bezelstně jednoduše?
2. Jan Chalupník užívá při výkladu literatury ve vztahu k východní filosofii výrazů jako „buddhistický klíč“, „přesná paralela“, „kostra románu“, „román je na něm vystavěn“. Obávám se, že Chalupníkova výchozí ambiciózní teze o Pelevinově příklonu k buddhismu nezní zcela přesvědčivě, působí jako pokus o jednoduchou aplikaci buddhistického učení (a dalších proudů východní spirituality) na literární dílo. Tento pokus zaráží o to víc, že ani Chalupníkem, přes počáteční vehemenci, není tato výchozí teze hájena důsledně a integrálně – nakonec, přes výpad vůči výkladu Lipoveckého, že se u Pelevina jedná o travestii a ironizaci buddhismu, se i Chalupník ve své další interpretaci uchyluje k pojmům jako parodie, ironie, dekonstrukce, groteska, citátovost, mystifikační hra apod. Nedalo by se – ovšem právě v souladu s postmodernou – uvažovat spíš o ambivalenci významů v Pelevinových prózách, o jakési hodnotové neukotvenosti jeho sdělení, v němž můžeme nalézt jak stopy svědčící o stvrzení „buddhistického narativu“, tak o opaku, o tendencích podvracejících takový diskurs jako jednu „objektivní pravdu“? Obdobně motiv prázdnoty nelze podle mého mínění spojovat jen s buddhistickým ideálem úniku ze světa, jak činí J. Chalupník, v románech Pelevina má bohatší škálu významů: prázdnota po zhroucení sovětského společenského a politického (utopického) modelu, prázdnota konzumní společnosti, ztráta paměti ad.
3. Jen nepatrně jsou rozpracovány otázky spojené s poetikou, problematikou žánru, výstavbou a organizací narativních složek textu; obecně je v práci upozaděna úvaha o tom, že se jedná o prostor imaginace, fikční světy s jejich specifickou povahou;

4. Nevyřešen je nejen vztah k postmoderně, ale jsou opominuty i další kontexty: tradice modernistického způsobu psaní, pojetí subjektu a jeho vztahu ke světu, otázky iluzivnosti reality apod. Problematika lidské identity je klíčová pro umělecké sdělení v celém 20. století, je tudíž redukcí spojovat tuto snahu s jedním myšlenkovým proudem (zenovým buddhismem – s. 21);
5. Další slabinou práce jsou rysy publicistického stylu – autor se mnohdy odklání od vědeckého pojednání a jeho psaní se opírá o rychlé spoje, pokusy podat „bedekr“ buddhismu či mýtického myšlení ve zhuštěné a srozumitelné podobě, v několika hlavních tezích; patrná je pak občasná trivializace výkladu, prohřešky proti odbornému stylu.

Janu Chalupníkovi se dle mého názoru podařilo postihnout a prozkoumat jednu tematickou rovinu díla, avšak vzhledem k tomu, že na ní trvá jako na hlavním výkladovém klíči a poselství celého díla, v konečném důsledku mu uniká specifikum Pelevinova psaní v jeho významové komplexitě. Přes všechny zmíněné nedostatky však diplomová práce splňuje nároky kladené na tento typ práce, zejména při přihlédnutí k výborným studijním výsledkům uchazeče ji doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení velmi dobře.

V Praze 30. 8. 2023

Mgr. Hana Kosáková, PhD.